„LISTE DE CĂRȚI” DIN BIBLIOTECA VICARIATULUI GRECO-CATOLIC AL HAȚEGULUI

MARIA BASARAB
Deva
basarab_maria@yahoo.com

Cuvinte cheie: vicari, vicariat, bibliotecă, cărți religioase, cărți laice
Mots clef: vicaires, vicariat, bibliothèque, livres religieuses, livres laïques

Articolul pune în evidență „liste” de cărți care se aflau în bibliotecile Vicariatului Hațeg, în perioada cât au fost păstorite de cinci dintre vicarii săi: Ciril Țopa, Ştefan Moldovan, Beniamin Densuşianu, Ioan Ianza, Iacob Radu. Pentru început sunt prezentate scurte date privind aspecte din istoria Vicariatului Hațeg, sunt enumerate numele vicarilor şi datele lor biografice, în ordine cronologică. Apoi sunt menționate date despre biblioteca Vicariatului Hațeg care a fost organizată din cărți cumpărate sau donate chiar de vicari. De-a lungul timpului, numărul cărților nu a fost prea mare, dar între ele se disting vechi manuscrise, cărți româneşti ori cărți tipărite în marile centre tipografice ale Europei, cu tematică religioasă sau laică (didactică, istorică, lingvistică).

Vicarii din Hațeg, prin biblioteca Vicariatului, constituie un model pentru preoți, care i-au urmat în această preocupare, ducând în parohiile lor preocuparea pentru cărți şi răspândirea învățăturilor din acestea.

Într-o primă formă a evidenței de bibliotecă au fost listele de cărți, conscripțiile, consemnările, inventarele, toate au premers cataloagele sau repertoriile întocmite după anume norme impuse de specialişti în domeniul cărții.

Constituirea bibliotecii în incinta Vicariatului din Hațeg şi mersul ei pe o linie ascendentă, în privința numărului dar şi al diversității titlurilor de carte, relevă însemnătatea şi interesul vicarilor față de ordonarea priorităților culturale în raport cu misia lor teologică, pentru crearea posibilităților preoților de accedere la o continuă instruire prin lecturarea cărților de bibliotecă.

Privitor la strădaniile cărturăreşti, care au stat în atenția vicarilor, în fapt ele au fost cerute de Episcopul Ioan Bob, de la Blaj, încă din anul 1786, când a stăruit să se înființeze Vicariatul Țării Hațegului (propunerea a fost făcută în 12 aprilie 1782), care trebuia condus de „bărbați înțelepți şi luminați, care să poată instrui clerul şi poporul”[1].Vicarii, consilieri episcopali, într-o prezentare istorică succintă, mai întâi „au şezut în Hațeg, cu taxă, pe la unii şi alții, iar Ioan Raduli prin oblate a cumpărat o casă aici în oraş, care au schimbat cu locul unde este cea de față. Aici a clădit numitul vicar, din colectă de prin vicariat, două odăi de lemn cu tindă la mijloc. Însă după ce vicarul Nobili a dobândit de la excelența Sa Episcopul Bobb 650 de fl. w. ca să reînnoiască casele şi n-a făcut, însă la moartea sa a lăsat în locul acestora 900 de fl. w. şi 60 de stupi pro Fondo Instructo următorului său vicar Rssm. Constantin Papfalvi, acesta pe rând a rupt casa dinainte de Raduli ridicată şi a clădit de zid două odăi largi în uliță de 7 m în lungime şi 3 în lat cu patru fereşti la uliță şi una în curte”[2]. Clădirea a fost zidită între

[1] Radu 1913, p. 116.
[2] Radu 1913, p. 319; Naghi 1987, p. 318.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

anii 1813-1815, şi în 1850 a fost restaurată, iar în anul 1909 s-a construit clădirea nouă pentru vicariat[3].

În această clădire, vicarii au găsit modestul spațiu pentru adăpostirea cărților într-o bibliotecă, prin care s-a conturat profilul lor intelectual şi au înălțat prestigiul cultural al acestei instituții clericale.

Înainte de a ne întoarce, strict, la titlul comunicării noastre, înşiruim cronologic numele vicarilor: Alexandru Fiscuti 1787-1789, Mihail Timariu (Timar) 1789-1805, Tiron Dragoş 1800, Ciril Țopa (Zopa) 1805-1811, Ioan Raduli (Radu) 1812-1818, Iovian Nobili 1819-1841, Constantin Papfalvi 1841-1851, Ştefan Moldovan 1852-1857, Gavril Pop 1857-1862, Petru Pop 1862-1875, Beniamin Densuşianu 1875-1884, Ioan Ianza 1884-1895, Nicolau Nistor 1895-1901, Iacob Radu 1902-1912, Valeriu Traian Frențiu 1912, în anul 1913 şi-a început activitatea de vicar Teofil Crişan[4], continuată de Septimiu Ionaşcu şi încheiată în 1948 de Romulus Stoica.

Delimităm în acest cadru liste de cărți completate şi datate pe parcursul existenței sale şi repoziționăm biblioteca vicarială pe un loc de seamă într-o istorie a cărții din această zonă.

O primă informație documentară în acest sens porneşte, în articolul nostru, de la vicarul Ciril Țopa[5] (între anii 1805-1811), care în anul 1811 a menționat prin testament „lucrurile rămase de dânsul”, printre care erau şi cărțile: „iar cărțile sau latineşti sau nemțeşti, sfinte sau profane în folosul îmbogățirii şi înfloririi publicului pentru a-i servi în viitor (nimic arhiereilor Blajului unde destule cărți am dat), româneşti în folosul Sf. Biserici locale din Hațeg, las”[6]. Biblioteca sa „a rămas urmaşilor săi în oficiu şi în mare parte stă şi azi”[7].

Testamentul său a fost scris la Hațeg, în 18 decembrie 1811 şi semnat de Matei Şora parohul Hațegului şi Philippus Popp „emeritus cantor et notarius… Nicolaus Boosi parochus Densusiensis”. Rescriem, complet lista cu cele peste 40 de „Libri”, titlul cărților, din înscrisul original: „**1.** Testamentul cel nou nemțesc; **2.** Magnum Dictionarium Regium latina lingua; **3.** Moraliş (teologia morală) românesc; **4.** Biblia cea mică nemțească; **5.** Elementa linguae daco-romane; **6.** Gramatica ungurească; **7.** Selecta latina sermonis exemplaria, **8.** Dto; **9.** Moralis germanica lingua; **10.** Orationis; **11.** Selecta latini sermonis exemplaria; **12.** liber manualis de moralitate lingua germanica; **13.** selectiora adagio lingua latino-germanico; **14.** Marcelli paligenii Zodiacus vitae; **15.** Universalis santio; **17.** Articuli dietalis rosanienses; **18.** Instructio pro tabula regia; **19.** elementa linguae daco-Romanae; **20.** Breviarum juris transivanici; **21.** Orationes authore Vajda; **22.** Selecta latini sermonis exemplaria; **23.** Disertatio in lingua latina; **24.** Szent Isvannak magyar kiralynak unepe; **25.** Supplex libellus valachorum; **26.** Poveşti despre neamul dakilor, nemțeşte; **27.** selecta latinis sermonis exemplaria; **28.** Caroli Antoni de Martini; **29.** Catechism nemțesc; **30.** Hazi Kulonos orvasagok; **31.** Avis Au-Peuple; **32.** Articuli Dietalis anni 1791; **33.** Notitia veteris et Novis capituli Albensis;

[3] Radu 1913, p. 135-136.

[4] Radu 1913, p. 117.

[5] Ciril Țopa s-a născut în anul 1758, a studiat teologia şi filozofia la Buda, Viena şi Agria; în anul 1786 a fost numit paroh şi protopop în Sibiu; în anul 1793 şi din 1796 până în 1799 a fost profesor de teologie morală şi prefect la Seminarul din Blaj; în 18 iulie 1805, la cererea sa a fost numit de către Episcopul Ioan Bob, vicar la Hațeg; a scris o „Teologie morală” şi a lăsat o epistolă scrisă cu litere latine, adresată lui S. Vulcan, când era prefect în Lemberg; a decedat în anul 1811.

[6] Radu 1913, p. 121.

[7] Radu 1913, p. 121.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

34. Le grand Dictionnaire; **35.** Cărți bisericeşti: Liturghie, Ceaslov, Catavasieriu, Psaltire, Catehism, Octoih, Molitvenic, Penticostariu"[8].

Numele vicarului Ciril Țopa, în legătură cu cărțile rămase la vicariat, este însemnat pe o *Biblie* şi pe un *Penticostar*: „Sacra Sriptura vulgo Biblia comparata sunt Rf. 20 xr, e cassa graeco-catholicae ecclesiae in ecclesia pro praeparandis sacris cantionibus … scittu Rdissimi D. Foranei Vicarii nomine Cyrilli Czopa Tractus, cothus Hunyad per Mathias Sora in oppido Haczeg fungentem Parochum Graeci ritus unitum et Philippum Popp ejusdem ecclesiae cantorem Anno 1805" (*Biblia*, Blaj, 1795); „Acest Penticostar au rămas pe sama sfintei biserici a Hațăgului de răposatul prea c(institul) d.(omnul) vicarăș Chiril Țopa împreună cu un Octoih, Molitvenic, Ceaslov, Catavasieriu, Psaltire, Liturghie, Catehism, Anno 1811 dechemvrie 15, Iosif Laslo, Nicolae Găină" (*Penticostar*, Blaj, 1808)[9].

Vicarul Ciril Țopa, cu o temeinică pregătire teologică, şi-a definit profilul intelectual prin atenția vădit acordată bibliotecii vicariale şi s-a erijat într-o călăuză spirituală pentru cei ce i-au urmat.

Următorul vicar, Iovian Nobili a activat, la Hațeg, între anii 1819 şi 1841, dar cu mai puțin zel, pentru că era deja în vârstă şi cu sănătatea precară[10]. Constantin Papfalvi, vicar administrator, şi Atanasie Filip, preot cooperator, au semnat, la Hațeg, în 31 ianuarie 1841, testamentul vicarului Iovian Nobili. În cazul de față interesează „colecția" de cărți pe care le-a lăsat moştenire testamentară Vicariatului: „Noi cei mai jos subscrişi facem cunoscut tuturor celor ce se cuvine, precum celor de acum, întocmai şi celor viitori, cum că în anul 1841, 31 zile a lui ianuarie, ne-ar fi poftit înaintea sa prea c (institul n.n.) Domn Vicariu al Hațegului de lege grecească unită D(omnul n. n.) Iovian Nobili, aflându-se în cinstita varmeghie a Hinedorii, în oraşul Hațeg, la sălaşul vicarialicesc, care mai sus pomenit prin cinstit Domn încât se ține trupul cu adevărat bolnav, iar încă se ține în minte întreg, limpede şi sănătos socotind despre ieşirea sa dintru această lume, voia ca cea mai de pe urmă, despre puțintica sa avere, luminat după cum urmează, au arătat zicând: 1. Toate ce am aici în Hațeg, la casa vicarialicească, nimic luând afară, le las şi le testeluiesc Vicariatului, adică următorilor mei, aşa că după ieşirea mea din lumea aceasta toate să se cuprindă în conscripție, cele ce ar fi de lipsă, precum cărțile şi altele să se țină în natură ca Fundus Instructus, fiind datori în viitorime fieştecare Vicariu următorului său a le transpune, iar celelalte ce nu se socotesc de lipsă cu licitație vânzându-se să se urmeze ce se va vedea mai de lipsă"[11]. Prin urmare, fără a enumera titlurile, merituos este faptul că vicarul Iovian Nobili a lăsat cărțile în paza bună a urmaşilor săi întru ale vicariatului.

O pagină aparte în istoricul Vicariatului greco-catolic al Hațegului i se cuvine vicarului foraneu Ştefan Moldovan[12], personalitate deopotrivă ecleziastică, istorică şi

[8] Radu 1913, p. 121.

[9] Radu 1913, p. 413.

[10] Iovian Nobili a fost mai întâi paroh la Şibot şi Balomir. A început demersurile pentru construirea bisericii din Hațeg. Pentru ajutorul financiar (3000 florini) promis de Episcopul Ioan Bob, a trimis proiectul şi planul de cheltuieli în anul 1822. În ajutorul îndeplinirii activităților revenite, în anul 1836 Constantin Papfalvi, parohul şi protopopul Hunedoarei, a fost numit administrator al vicariatului Hațeg Biserica din Hațeg a fost sfințită de Episcopul Ioan Lemeny în anul 1837. Iovian Nobili a decedat în 1 februarie 1841.

[11] SJHAN, FPGCO, Dosar 1/1841, f. 15.

[12] Ştefan Moldovan s-a născut în 6 august 1816, la Țicudul de Câmpie (Alba); a urmat studii gimnaziale la Cluj şi filozofice şi teologice la Blaj; a fost profesor la Blaj în 1837/1838, preot la Ghiriş (Cluj) şi protopop la Beiu (Cluj) 1838-1847, protopop la Mediaş 1847-1852, vicar la Hațeg 1852-1857,

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

culturală. O contribuție notabilă a avut-o în domeniul istoriei cărților vechi, consemnându-le în inventare, îndeosebi cu ocazia vizitelor canonice. Exemplificarea este „Informațiunea despre statul parohiilor, numărul locuitorilor, starea preoților, porțiunilor canonice, a bisericilor, cimitirelor şi a şcolilor din Vicariatul Hațegului, carele sunt de-a dreptul Vicariatului ocârmuitoare încredințate, după cum se află acelea în 6/18 a lunii noiembrie din anul 1855”[13]. Mare importanță are pentru istoria cărții româneşti vechi, lista cu cele 475 de cărți vechi şi manuscrise de cărți trimisă, în anul 1857 profesorului de la Blaj, Timotei Cipariu[14], printre care sunt menționate 25 de cărți aparținătoare Bisericii greco-catolice din Hațeg, inclusă în vicariat, de altfel, într-o perioadă, parohul a locuit în casa vicarială, deci se presupune că și cărțile erau la un loc cu cele vicariale. Cu trimitere exactă la titlul comunicării, este „Conscrierea Fondului şi a realităților vicariale aflătoare în 25 martie 1857”, semnată în Hațeg, în 25 martie 1857 de Ştefan Moldovan „nou den.(umit) canonic administrativ al bisericii cath.(olice) din Lugoj şi fost vicariu al Hațegului, ca străpunătoriu şi de Athanasiu Filip parohul Hațegului ca primitoriu”[15]. În „conscriere”, Ştefan Moldovan, la „punctul” „în proprietatea vicarială sunt următoarele cărți” notează 56 de titluri, pe care le retranscriem: „**1.** Biblia in 4, tip. în Veneția, în a. 1797 şi împărțită în 2 tom.; **2.** Noul Testament Racoțian, fără poartă, tip. în Bălgrad, la a. 1648; **3.** Istoria Ecleziastică a lui Moschessmi, tip. în Hermanstadt, (Sibiu n. n.) în a. 1764; **4.** Biblia, tip. în Veneția, la a. 1765, in 4; **5.** Dicționar francez, in 4, tip. în Franckfurt, a. 1733; **6.** Teologia Dogmatică, tip. în Blaj, la a. 1801 şi 1802, cuprinsă în VI tomuri; **7.** Învățături Creştineşti, partea a II-a în 3 exemplare; **8.** Teologia Paracletică a lui Solomon Vantin, tom. I, tip. în Triest, a. 1724; **9.** Predicațiile lui Simon, tip. în Augusta Vindelicorum, (Augsburg n.n.) a. 1774, în IV tom., in 8; **10.** Sistemul Religiunii Morale a lui Fridrich Barth, tip. în Berlin, la a. 1790, in 8; **11.** Teologia lui Valla, în exemplare duplicate legate un exemplar, în 4 tom., 1 în 3 tom., in 8; **12.** Jus Naturae, ms., (manuscris n.n.) legat, in 4; **13.** Molitvenic de sub Apafy, fără de început; **14.** Mathesis, fără început; **15.** Selecta Latinis Sermonis, volum al 3-lea, 4-lea, 5-lea tip. în Buda, 1795, în 3 tom., in 8; **16.** Jus Publicum Universale, tip. în Iena, 1734; **17.** Jus Breviarum juris Transilvanici, tip. în Sibiu, la a. 1800; **18.** Pastorarium, tip în Blaj, a. 1809; **19.** Catehismus Romanus, fără poartă; **20.** Basedov, tip. în Dessau, 1774, in 8; **21.** Maeru Institutiones Interpretis Sacrae, tip. în Viena, 1789, in 8; **22.** Flores Dactorium, tip. în Viena, 1737; **23.** Reinfeld, Cuvântări Catehetice, tip. în Posion, (Bratislava n.n.) la a. 1788; **24.** Meditationes S. Augustini, tip. în Viena, 1755, in 8; **25.** Perer Questiones Scripturistice, tip. în Viena, 1753; **26.** Predicațiile lui Stan Covats, tip. în Gyor, partea II în a. 1759; **27.** Morala lui Barth, tip. în Halle, 1789, in 8; **28.** Retorica lui Suoar, tip. în Buda, a. 1792; **29.** Landwirthschafts Kunde, tip. în Praga, 1807; **30.** Geografia românească, tip. în Buda, la a. 1819, legată în II tom; **31.** Boerhave, Carte Medicală, tip. în Viena, 1775; **32.** Danenmaewr, Istoria Bisericească a Noului Testament, tip. în Viena, la a. 1798; **34.** Elme futtatasok, tip. în Posion, în a. 1770; **35.** Hazi Orvos, tip. în Cluj, la a. 1785; **36.** Pedagogia nemțească şi românească, partea a II-a Avis Aun Peuple, Carte medicală franceză, tip. în Lausanne,

canonic la Lugoj; a decedat în anul 1900. Lucrări: *Colecția de diplome din Diplomatul comitelui Iosif Kemeny*, în revista *Transilvania*, 1868, 1869, 1870; *Extras din ziarul vieții mele de la 15 martie 1848 până la 18 ianuarie 1849*, în *Transilvania*, 1875; *Documente istorice din 1848 şi 1849*, în *Transilvania*, 1875,1876; *Două volume cu însemnări istorice despre parohiile din Țara Hațegului*, în manuscris.

[13] Naghi 1987, p. 305-326; Rusu 1988-1991, p. 263-277.

[14] Dudaş 1979, p. 485.

[15] Basarab 2001, p. 79-88.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

1783; **37.** Un Ceaslov cu Acatist laolaltă fără început şi finit; **38.** Martini Positiones de lege naturalae, tip. în Viena, 1778; **39.** Iustinus, Istorie veche, fără poartă; **40.** Gramatica germană, tip. în Posion, la a. 1779; **41.** Gramatica română şi latină, tip. în Blaj, sub George Şincai, fără poartă; **42.** Gramatica latină, tip. în Cluj, la a. 1750; **43.** Ianualingue latine, tip. latineşte şi ungureşte, fără poartă; **44.** Cicero, De Officiis, tip. în Lipsiae, la a. 1773, in 12; **45.** Officiu racotianum, tip. în Târnavia, la a. 1769; **46.** Thomas Da Kempis, latineşte, (De Imitatio Christi n. n.) fără început; **47.** Goppinger, Carte de bucătărit, tip. în Stuttgardt, 1790; **48.** Satio Delectis, tip. în Viena, la a. 1787; **49.** Floarea Adevărului, tip. în Blaj, la a. 1716, (sic.) în 3 exemplare; **50.** Şematisme de-ale Statului, 6 exemplare; **51.** Oraţii zise la instalarea lui Carol Ambrosie Primatul Ungariei când l-au pus Comite peste Comitatul Strigoniului, la a. 1808; **52.** Articulii Dietalis ale anului 1791, tip. în Cluj, la a. 1793; **53.** Psaltire sârbească cu rugăciuni şi povăţuiri româneşti, tip. la a. 1703, NB. În această Psaltire se află învăţătura pentru mâna lui Damaschin; **54.** Meros erpenio, tip. în a. 1790; **55.** Mai multe cuvântări pastorale şi oraţii şi manuscrise de studii şi 2 fruste de cărticele rupte; **56.** Carte de cetire sau Legendariu românesc, tip. în Viena, în a. 1852, în 5 exemplare".

Grupăm doar, cărţile didactice, din această „conscriere", pentru a sublinia îndreptarea celor din fruntea vicariatului înspre buna învăţătură luată din cărţi: *Gramatica latină şi română* a lui Gheorghe Şincai, tipărită la Blaj, în anul 1783; *Gramatica latină*, Cluj, 1750; *Gramatica germană*, Bratislava, 1779; *Geografia românească*, Buda, 1819; *Carte de cetire sau Legendariu românesc*, Viena, 1852.

Urmărim o linie cronologică şi adeverim că în 11 iunie 1875 vicarul Petru Pop a fost promovat în funcţia de canonic „prebendat", drept urmare, în noiembrie acelaşi an treburile vicariale au fost preluate de protopopul de la Săcărâmb, Beniamin Densuşianu[16].

În calitatea sa de vicar a avut atribuţii bisericeşti multiple, dar nu a lăsat la o parte îndatoririle faţă de şcolarizarea tinerilor, ceea ce presupunea atenţia sa dată cărţilor, în acest sens, bibliotecii vicariale. În 28 noiembrie 1875 a semnat, ca „primitor" împreună cu fostul vicar Petru Pop, care „a predat", inventarul cărţilor din biblioteca vicarială. Redăm lista cu titlurile celor 44 de cărţi existente la acea dată: „**1.** Biblia sacră a ambelor testamente, Blaj, 1795; **2.** Biblia Testamentului Nou, de subt Georgiu Racoţi, în limba română (Noul Testament, Bălgrad, 1648 n.n.); **3.** Biblia Sacră editionis vulgata, în limba latină, 1765; **4.** Tot aceea în 2 tomuri; **5.** Teologia Dogmatică Morală, Blaj, 1795; **6.** Institutionis Theologicae, Lugdunensis Venetiis, 1796, 5 vol.; **7.** Teologia Morală a lui Clain, Blaj, 1795; **8.** Tot aceea cuprinsă într-un tom; **9.** Dogmatica lui Dem. Caian, 1809-1811, 2 vol.; **10.** Floarea Adevărului, Blaj, 1816, 1 vol.; **11.** Flosculus Veritatis, Roma, la Congregaţia De Propaganda Fide, 1 vol. ; **12.** Istoria Ecleziastică, Ioh. Iuretin, 1734, 1 vol.; **13.** Selectae Questiones Scriptures, 1753; **14.** Catehismus Romanus; **15.** Carte de învăţături creştineşti de I. Bob, 1805, 2 vol. **16.** Meditationes S. Augustin, Augustae Vindelicorum (Augsburg n.n.), 1755; **17.** Sermones Sacri a Ios. Reniseti, Pojoni (Bratislava n.n.), 1788; **18.** Sztankovits Leopold,

[16] Beniamin Densuşianu s-a născut la Densuş, în 24 iulie 1829, a urmat şcoala gimnazială şi studiile teologice şi filozofice la Blaj; în 1854 a fost numit profesor la Preparandia din Haţeg, în 1857 a fost hirotonit şi a fost capelan în Lugoj, preot la Lighet, paroh şi protopop al Bobâlnei cu reşedinţa la Săcărâmb; din anul 1875 până în 1884 a ocupat funcţia de frunte a Vicariatului cu sediul la Haţeg; în perioada cât a funcţionat ca vicar a făcut vizite canonice, a făcut cele necesare pentru repararea caselor vicariale, a unor biserici sau construirea unor biserici noi; a manifestat preocupare pentru învăţământ; din anul 1884 a ocupat funcţii în cadrul Episcopiei de la Lugoj; a decedat în 28 aprilie 1915 (vezi Lazăr 2002 şi Basarab 2013).

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

Predikatiok, Gyor, 1789; **19.** Sermonis Sacrae, ARP. Simonis, Augustae Vindelicorum, 1774; **20-26.** Şematismul Arhidiecezei de Alba Iulia, anii:1809, 1817, 1833, 1858, 1868, 1871; **27-28.** Articuli Dietali, 1791, 1848; **29.** Diploma din 20 octombrie 1860 şi 26 februarie 1861; **30.** Articuli Dietali din 1863; **31.** Chronologia Pascală a lui Ioan Pop; **32.** Metoda de propunere pentru şcolile grănicereşti, 1810; **33.** Selecta latini sermonis, exemplaria a P. Chombre, Budae, 1796; **34.** Un opu fără început: De lege naturae; **35.** Carte în limba germană, 1837; **36.** Dicționar francez-latin-german, Frankfurt, 1733; **37.** Cuvântări bisericeşti de can. Michael Nagy; **38.** Teme filozofice de Paul Aron din 1782 subt vicariatul lui Ignatiu Darabant, 2 vol.; **39.** Acte sinodale de prof. Ioan micu Moldovan; **40.** Disertarea Direcțiunii Universității Prestante peste Dicționarul protopopului Bobâlnei Basiliu Koloşi, 1814; **41.** Cuvântarea panegirică compusă de Iosif Laslo prof. de retorică în Blaj, 1802; **42.** Fundațiunea Fericitului Mitropolit Alexandru Şterca Şuluțiu; **43.** Carmen elegiacum la instalarea Episcopului Ioan Lemeny, 1833; **44.** Cuvântul pastoral a Ilustrității Sale Dem. Ep. Dr. Victor Mihaly cu ocaziunea suirii sale pe tron, 1875”[17].

Se poate consemna diferența între numărul cărților inventariate, în ani diferiți, dar şi păstrarea aceloraşi titluri pe listele de cărți, parafate prin semnătură de vicarii succesivi, apoi, s-ar putea semnala domeniile în care se încadrează cărțile, raportul între cărțile româneşti şi cele străine, dar important, socotim acum, este cuprinsul cu exactitate al listelor cu cărțile de care erau interesați, la acea vreme, preoții şi superiorii lor în rang, care îi formau pe cei din apropierea lor şi din punct de vedere cultural.

Continuarea rânduielilor vicariatului i-a revenit lui Ioan Ianza, vicar de Hațeg între anii 1884 şi 1895[18]. A prețuit cartea şi a avut în vedere şi punerea ei la îndemâna doritorilor de lectura a scrierilor. O laudă îi aducem acum, pentru generozitatea sa, pentru că a împărtăşit trăirea tămăduitoare a dăruirii, donând din cărțile sale, o parte bibliotecii Reuniunii învățătorilor, pe care a inițiat-o, iar altă parte bibliotecii vicariatului. A semnat ca „primitor” de la Beniamin Densuşianu, în 30 ianuarie 1885, inventarul cu cărți şi a recunoscut că a primit cărțile menționate în inventarul scris în anul 1875, la care a mai adăugat 32 de titluri, pe care le rescriem: „**1.** Conciliul provincial al provinciei bisericeşti de Alba Iulia, din 1872; **2.** Cuvântări bisericeşti de I. P. Papiu, 1876; **3.** Şematismul clerului diecezan al Lugojului, edat în 1877; **4.** Egyhari joviak secularitativia din 1872; **5.** Kereseti jovedabam adonak bevalasa, 1876; **6.** Echivalentul de Georgiu Pop, 1881; **7.** Adunarea datelor, 1884; **8.** A Horavilag de Szilagy Ferencz, 1871; **9.** Hunyadmegy nepiskolak, 1882; **10.** Tautero a nem magyarajku nepiskolak Szamaro, 1879; **12.** Sistemul măsurilor metrice, 1875; **13.** Raportul Societății România jună, 1880; **14.** Oszinte sro a Memzether, 1878; **15.** 22 Bericht Empfangmis Mariant; **16.** Iskolanik es az egesrzegtan, 1875; **17.** A Papok Eletbiztontaza, 1881; **18.** Statutele opidului Hațeg, 1876; **19.** Hunyadmegyei elsotakarek pevister, 1872; **20-21.** Alispanyi jebentis Hunyadvarmegye, 1881-1883; **22.** A Devai M.K. Allami Tanitokeperda, 1877; **23.** Statutele Reuniunii Crucea Roşie, 1880; **24.**

[17] SJHAN, FVGCH, Dosar 4/1875, f. 11-31.

[18] Ioan Ianza s-a născut la Blaj, în 6 ianuarie 1837, gimnaziul şi studiile teologice le-a urmat la Blaj şi Alba Iulia; în anul 1862 a fost „ordinat” preot la Plosca, în 13 martie 1864 a fost numit preot şi protopop la Grădişte - Ulpia Traiana, iar în 19 decembrie 1884 a fost numit vicar la Hațeg; şi-a adus contribuția la zidirea unor biserici şi şcoli, case parohiale; la inițiativa sa s-a înființat, în anul 1890, Reuniunea învățătorilor greco-catolici din ținutul Hațegului, bibliotecii căreia i-a donat o parte din cele 135 de cărți, ca preşedinte a întocmit *Statutele Reuniunii Docentale greco-catolice din ținutul Hațegului, cu centrul în oraşul Hațeg*, tipărite la Orăştie în anul 1890; a decedat în anul 1896 (1895!), (a se vedea Basarab 2013, p. 221).

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

Statutele Institului de Credite Albina; **25.** Raportul Comitetului Societății pentru cultura şi literatura română, în Sibiu, 1872; **26.** Mapa Ungariei, după Iustus Pertes; **27.** Mapa costului Hunedoarei, pusă în cadre cu sticla donată de către Ilustr. Victor Mihaly; **28.** Brit et Anders; **29-32.** Oberhauer A."[19]. Într-o altă listă sunt adăugate 57 de titluri de cărți, pentru care s-a făcut mențiunea: „acestea cărți toate donate de actuariul Ioan Ianza m.p. vicariu": „**1.** Concordia Biblica sireale, 1876; **2.** Noul Testament, 1838; **3.** Die Religion in Biblichen Bildern, 1803; **4.** Ferdinandi Stoger Presbiteri, 1776; **5.** Velt-Veise, 1726; **6.** Principiali generali şi speciali, 1872; **7.** Cathechismul cel mare, 1865; **8.** Biblia Tortenete, 1874; **9.** Floarea adevărului; **10.** Theologia polemica, 1751; **11.** Actele Conferinței ținută de românii greco-catolici din provincia metropolitană de Alba Iulia şi Făgăraş, 1871; **12.** Fundațiunea Fericitului A. Şt. Şuluțiu, 1870; **13.** Teologich practische quartal schrift 1890; **14.** Echivalentul, 1881; **15.** Catehism, 1857; **16.** Deciziunile sinodului Arhidiecezan de Alba Iulia şi Făgăraş, 1889; **17-18.** Istoria revelațiunii divine, 1873, 1869; **19.** Biografia S. I. Chrysostomul, 1876; **20.** Epistola unui român transilvănean; **21.** Datinile unui popor român la înmormântări, 1882; **22.** Compendiul Istoriei Universale, 1886; **24-25.** Foaia bisericească, 1885, 1886; **26-29.** Preotul Român, 1886, 1887, 1889, 1890; **30.** Istoria universală a Bisericii, 1881; **31.** Îndreptariu practic, 1979; **32.** Szentek kovetese, 1886; **33.** Idezetek tora 1883; **34.** Hazi rusetek 1885; **35.** Aldazar Naptar, 1860; **36-37.** Actele sinodale, 1869-1872; **38-41.** Hittudomany folyoirat 1890-1893; **42.-48.** Balcseleti feyvirat 1886-1892; **49.** Bolcseletifolyoirat 1893; **50.** Predik, 1884; **51.** Instrucțiune practicăpentru cauzele matrimoniale, 1891; **52.** Rituale, 1881; **53.** Şematismul Lugojului, Blaj şi Gherlei; **54.** Orientale catolicu, 1885; **55.** Cuvântări Bisericeşti; **56.** Emfagnisz mariens; **57.** Din christlyten iahrhunderte, 1779". Punctăm doar că, în anul 1885, la biblioteca vicarială au fost adăugate, de vicarul Ioan Ianza, la cele 44 existente încă 89 de scrieri, româneşti şi străine, majoritatea religioase şi în mare parte tipărite în secolul al XIX-lea.

Cărțile care au completat biblioteca vicarială sunt cărți rituale bisericeşti, sau au subiect cu trimitere la istoria bisericii, de asemenea cărți laice şi exemplificăm titlurile: *Catehism* (1857), *Catehismul cel Mare* (1865), *Biografia lui S. Ioan Chrisostomul* (1876), *Istoria Universală a Bisericii* (1881), *Schematismul clerului diecezan* (Lugoj, 1877), dar sunt însemnate şi cele laice, de pildă: *Compendiul istoriei universale* (1886), *Sistemul măsurilor metrice* (1875), *Statutele opidului Hațeg* (1876), *Statutele Institutului de Credit Albina*. Dintre cărțile tipărite în limba maghiară (titluri traduse acum în limba română) evidențiem: *Compendiu de citate* (1886), *Şcolile publice din județul Hunedoara* (1882), *Şcolile noastre şi studiul igienei* (1875), *Prima casă de economii a județului Hunedoara* (1872), *Şcoala Normală de Stat din Deva* (1877).

Un reper în parcursul cărților listate, aflate în biblioteca vicarială din Hațeg, îl constituie „Consămnarea cărților vechi care se păstrează în biblioteca vicarială", întocmită de vicarul Iacob Radu[20] a cărui sosire la Hațeg, în 3 mai (1902) şi „instalare

[19] SJHAN, FVGCH, Dosar 4/1885, f. 48.

[20] Iacob Radu s-a născut la Rădeşti (Alba) în 2 ianuarie 1869 (este fratele episcopului Demetriu Radu şi ascendent al protopopului de Deva Augustin Radu); a studiat filozofia şi teologia la Blaj şi Roma; a fost preot la Sărmaş (Harghita), 1894-1896, profesor de religie la Blaj 1896-1897, preot şi profesor la Seminarul Romano-Catolic din Bucureşti 1987-1899, canonic la Episcopia din Lugoj 1899-1902, preot şi vicar la Hațeg 1902-1913, canonic în Lugoj 1913-1914, vicar la Oradea 1914-1932; a decedat în anul 1932; Scrieri: *Istoria vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913; *Manuscriptele bibliotecii Episcopiei greco-catolice din Oradea Mare*, Bucureşti, 1923; *Doi Luceferi rătăcitori: Gheorghe Şincai şi Samuil Micu*, Bucureşti, 1924; *Samuil Vulcan Episcop român unit al Orăzii Mari, 1806-1839*, Oradea

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

solemnă în scaunul vicarial, în 4 mai, Dumineca Tomii”, era anunțată printr-o adresă episcopală[21]. În anul 1913, menționa că „la Vicariat este şi o bibliotecă care constă din 195 opuri în 230 de volume, partea cea mai mare, cărți vechi, dar în anul 1910[22] s-a îmbogățit cu un număr însămnat de cărți trimise din partea Academiei Române din Bucureşti. Din Bisericile din Vicariat am adunat un număr frumos de cărți bisericeşti vechi, unele rare”[23]. Cele 16 cărți „consămnate”, tipărite sau manuscrise, sunt valori bibliofile prin vechimea lor, datând din secolele XVI, XVII şi XVIII, aşa încât suntem datori moral să le evidențiem, chiar dacă acum nu se cunoaşte bine noul lor proprietar. Iată lista: **1.** „Manuscris, un Prăznicar fără titulă, scris cu litere negre şi roşii”; **2.** „Manuscris, O cazanie aflată în Biserica de la Vaidei”; **3.** „Un Octoih slavon fără titulă din anul 1536, de la Mănăstirea Prislop”; **4.** „Rânduiala Diaconstvelor din a. 1687, fără titul, legată împreună cu o Cazanie la oameni morți. Rânduiala părăstasului şi Învățături preste toate zilele din anul … Aceste trei sunt necomplete numai fragmente. Printre foile învățăturilor sunt legate şi foi de hârtie pe care sunt scrise cu mâna nişte versuri la morți. S-a aflat în Biserica din Coroieşti”; **5.** Evanghelie învățătoare, Govora, a. 1642”; **6.** „Penticostar slavon din a. 1566 de la Prislop”; **7.** „Noul Testament de Bălgrad din a. 1648, un exemplar de la Densuş complet şi cu însămnări de ale preoților , 2 exemplare necomplete”; **8.** „Psaltire de Bălgrad din a. 1651, 2 exemplare complete şi unul fără titulă”; **9.** „Cazanie tipărită în Bucureşti la a. 1742 (sic), sub domnia lui Mihail Racoviță, fiind mitropolit Neofit de la Crit”; **10.** „Octoih mare de Blaj, din a. 1760”; **11.** „Cazanie fără titulă şi prefață, de la început şi de la sfărşit lipsesc mai multe foi. Mise pare că este Evanghelia cu învățătură a lui Coresi, tipărită la Braşov la a. 1580-1581”; **12.** „Evanghelie de Blaj din a. 1765, cumpărată pe sama Bisericii din Silvaşul de Sus”; **13.** „Triod tipărit în anul 1726 sub domnia lui Nicolae Alexandru Mavrocordat cu blagoslovenia P.S.S. Mitropolit al Ungrovlahiei Kir Daniil”; **14.** „Biblia de la Blaj din 1795 (a lui Klain), un exemplar în stare bună, de la Silvaşul de Jos şi unul mai slab al Hațegului”; **15.** „Biblia fără titulă de la Râu Alb. Cred că e cea din anul 1688, numită a lui Şerban Vodă. Pe marginea de jos a foilor este scrisă pe lângă istoria cumpărării acestei cărți şi testamentul popii Bolidjar Herța”; **16.** „Psaltire slavonească cu cântările lui Moise. Psalmii aleşi şi Paraclisul. S-a aflat în Biserica din Tuştea”.

Observații pertinente ne îndreptățesc să afirmăm că această colecție de bibliotecă nu a avut statutul unei biblioteci publice, iar funcționalitatea ei de bibliotecă documentară era limitată.

În descrierea şi evidențierea cărților sunt constatate inadvertențe în privința datării, ori a locului tipăririi, când lipseşte pagina de titlu se foloseşte expresia „fără poartă”. De pildă, este menționat doar autorul Thomas a Kempis, fără titlul cărții, desigur *De Imitatio Christi*, traducerea, probabil, a lui Samuil Micu, *De Urmarea lui Cristos*, tipărită la Blaj, în anul 1812, sau, anul tipăririi cărții *Floarea adevărului* este trecut 1716, anul corect este, fie 1750 (tipărită la Blaj), fie ediția a doua 1816, sau *Cazania*, Chiriacodromionul (tipărit la Bucureşti) are trecut anul 1742, corect este 1732. La cartea *Elementa lingua daco-romanae sive valachice*, titlul este trecut incomplet, de

1925; *Episcopul Vasile Erdeli, 1843-1862*, Oradea 1928; *Foşti elevi români uniți ai şcolilor din Roma*, Beiuş, 1929; *Istoria Diecezei Române Unite a Orăzii Mari*, Oradea, 1930.

[21] SJHAN, FVGCH, dos. 1/1902, f. 29, 30.

[22] În anul 1910, preşedintele Academiei Române, care a aprobat, probabil, donația a putut fi Anghel Saligny, sau Iacob Negruzzi (preşedinte din 25 mai 1910 până în 1913), sau datorită intervenției transilvăneanului Ioan Bianu, care era membru titular din anul 1902.

[23] Radu 1913, p. 136.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

asemenea lipseşte numele autorilor, anul şi locul tipăririi (complet este: Samuil Micu, Gheorghe Şincai, *Elementa...* , Viena, 1780 (ediția a doua, Buda, 1805). Sunt cărți care s-au păstrat preluându-se de la un vicar la altul: *Noul Testament*, Bălgrad, 1648; Samuil Micu, *Biblia*, Blaj, 1795; ediții ale *Şematismului* de Lugoj.

Cărțile străine provin din oficinele tipografice de la Viena, Augsburg, Bratislava, iar cărțile româneşti sunt tipărituri ale tipografiilor de la Blaj, Sibiu, Bălgrad (Alba Iulia), în această grupare un loc aparte, prin valoarea lor patrimonială, îl ocupă manuscrisele de secol XVI, dar şi cărțile tipărite în secolele XVII-XVIII, consemnate în „lista" din anul 1912.

Inițierea bibliotecii sub girul spiritual al vicarilor a avut o urmare „a la longue", concretizată prin înființarea de biblioteci protopopiale sau parohiale.

O comparație a listelor alcătuite de-a lungul unui veac, începând cu anul 1811 şi ajungând la 1913 şi o readucere, acum, în atenție, ne îndreptățeşte să conchidem că, chiar dacă n-a sporit numărul lor în mod considerabil, contribuția vicarilor rămâne o pildă în ceea ce priveşte organizarea şi păstrarea cărților într-o bibliotecă. Cunoscători ai folosului cărții, vicarii şi-au asumat o răspundere profesională față de cartea de bibliotecă, transmițând-o „oficial", din timp în timp, unii altora, cu pricepere, adunând cu selecție, or chiar donându-şi propriile cărți, din considerație pentru instituția ecleziastă a vicariatului şi pentru a fi modele morale şi binefăcători pentru preoții şi comunitățile bisericeşti.

„Sfătuitorii" episcopilor, preoți cu înaltă pregătire teologică, cu un orizont cultural european dobândit îndeosebi, prin legătura cu şcolile Romei, vicarii pomeniți acum, au alăturat misiunii lor bisericeşti dorința de a procura cărți pe care să le transmită într-un fel organizat, prin intermediul bibliotecii.

Abrevieri

SJHAN, FPGCO – Serviciul Județean Hunedoara a Arhivelor Naționale, Fond Protopopiatul Greco-Catolic Orăştie.

SJHAN, FPGCH – Serviciul Județean Hunedoara a Arhivelor Naționale, Fond Vicariatul Greco-Catolic Hațeg.

Bibliografie

Basarab 2001 – M. Basarab, *O Conscriere cu cărți vechi semnată de Ştefan Moldovan. Document inedit*, în *Apulum*, XXXVIII/2, 2001, p. 79-88.

Basarab 2013 – M. Basarab, *Protopopiatul Român Unit cu Roma, Greco-Catolic. Compendiu*, Deva, 2013.

Dudaş 1979 – F. Dudaş, *Carte veche românească din Țara Hațegului în lumina Catalogului lui Ştefan Moldovan, 1857,* în *Banatica*, V, 1979, p. 485-510.

Lazăr 2002 – I. Lazăr, *Beniamin Densuşianu (1829-1915). Din viața şi activitatea sa*, Deva, 2002.

Naghi 1987 – Gh. Naghi, *Un manuscris inedit a lui Ştefan Moldovan privitor la Țara Hațegului, la mijlocul secolului al XIX-lea, I*, în *Sargetia*, XX, 1987, p. 305-326.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro

Radu 1913 – I. Radu, *Istoria Vicariatului greco-catolic al Hațegului*, Lugoj, 1913.

Rusu 1988-1991 – A. A. Rusu, *Un manuscris inedit a lui Ştefan Moldovan, privitor la Țara Hațegului, la mijlocul secolului al XIX-lea, II*, în *Sargetia*, XXI-XXIV, 1988-1991, p. 263-277.

„Listes des livres” de bibliothèque du Vicariat grecque-catholique de Hațeg

Résumé

L’article met en évidence „des listes” avec des livres qui se trouvaient dans la bibliothèque du Vicariat de Hațeg, pendant, seulement, de cinque vicaires: Ciril Țopa, Ştefan Moldovan, Beniamin Densuşianu, Ioan Ianza, Iacob Radu.

Au commencement, il est décrit, brièvement, des aspects de l’histoire du Vicariat, le noms de grands vicaires avec leurs dates biographiques, en ordre chronologique.

La bibliothèque a été organise avec des livres achetés ou donnes par même les vicaires. Le nombre des livres n’a pas été très grand, mais on distingue des manuscrites, des livres roumains ou imprimes dans les grands villes de l’Europe. Ils sont des livres religieux, mais aussi des livres laïques (didactiques, historiques, linguistiques).

Les vicaires de Hațeg, par la bibliothèque du Vicariat, ont constitue un modèle pour tous les prêtres, qui leur ont suivi.

www.mcdr.ro / www.cimec.ro